

Єрмак Валерій Олександрович,
аспірант кафедри управління персоналом та підприємництва,
навчально-наукового інституту "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна

e-mail: ermakv777@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0000-6715-3982>

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ ЯК НЕВІД'ЄМНОЇ СКЛАДОВОЇ РЕФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

Анотація. У статті висвітлено проблематику забезпечення фінансової інклюзії як складової реформування банківського сектору. Метою статті є теоретичне обґрунтування зростаючої ролі фінансової інклюзії для потреб реформування банківського сектору і розробка відповідних рекомендацій для поліпшення регуляторної політики щодо реформування банківського сектору в Україні. Систематизовано наукові підходи до дефініції «фінансова інклюзія», запропоновано її власне трактування у контексті банківського сектору. Досліджено статистичні дані щодо рівня доступності банківських послуг в Україні у довоєнний період та в період правового режиму воєнного стану. Визначено основні проблеми та перешкоди щодо інклюзивності банківських послуг, а також запропоновано інструменти та стратегії розвитку фінансової інклюзії у ході реформування банківського сектору. Робиться висновок що фінансова інклюзія в Україні демонструє позитивну динаміку, проте потребує подальших зусиль для повного подолання розриву у доступі до фінансових послуг та забезпечення рівноправних умов для всіх верств населення.

Ключові слова: фінансова інклюзія, банківська система, фінансова грамотність, банківські послуги, інтернет-банкінг, публічне управління, доступність банківських послуг.

Постановка проблеми. Фінансова інклюзія, яка передбачає доступ до різноманітних фінансових послуг, включаючи банківські, кредитні, страхові та інвестиційні, має значущий вплив на сталість економічного розвитку та забезпечення сталої соціальної справедливості. Незважаючи на зростання світової уваги до фінансової інклюзії, багато країн стикаються з серйозними викликами у забезпеченні всебічного доступу до фінансових послуг для всього населення, особливо в сільських та віддалених районах [15]. У контексті післявоєнного відновлення економіки України, це питання ще більше актуалізується, оскільки розвинена фінансова інфраструктура, що сприяє інклюзії, стимулює економічний розвиток, полегшуючи доступ до ресурсів для суб'єктів господарювання, зокрема представників малого та середнього бізнесу [10].

Як цитувати: Єрмак В. О. Теоретико-прикладні аспекти забезпечення фінансової інклюзії як невід'ємної складової реформування банківського сектору. *Актуальні проблеми державного управління*. 2024. № 1 (64). С. 97–108. DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2024-1-06>

In cites: Iermak, V.O. (2024). Theoretical and applied aspects of ensuring financial inclusion as an integral component of banking sector reformation. *Pressing Problems of Public Administration*, 1 (64), 97–108. DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2024-1-06> [in Ukrainian].

Крім того, реформування банківського сектору в умовах відбудови та подальшого розвитку, супроводжуватиметься змінами правових, організаційних та регуляторних аспектів [7]. Фінансова інклюзія має бути частиною цього процесу, оскільки усі зміни мають забезпечувати доступ до банківських послуг для всіх громадян.

Банківський сектор має важливе значення у забезпеченні фінансової інклюзії, оскільки банки є основними постачальниками фінансових послуг. Реформування банківського сектору є важливим кроком для забезпечення доступу до фінансових послуг для всього населення. З розвитком технологій та цифрової трансформації фінансовий сектор зазнав значних змін. Застосування інформаційних технологій у банківській сфері дозволило розширити доступ до фінансових послуг, зокрема за допомогою мобільних додатків та електронних платіжних систем, і це просто чудово продемонстрував, напр., африканський досвід 2000-х рр. [22]. Однак, незважаючи на можливості, які пропонують технології, викликів також не менше. Важливо забезпечити кібербезпеку, захист персональних даних та забезпечення надійності цифрових фінансових послуг, щоб уникнути можливих ризиків та зберегти довіру клієнтів до фінансових установ. До того ж, інклюзивність банківської системи залежить також від рівня фінансової грамотності населення, адже ідея полягає в тому, щоб не просто надати змогу кожній фізичній особі чи суб'єкту господарювання скористатися послугою, а й забезпечити розумне її використання для подальшого розвитку економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фінансова інклюзія стала однією з найважливіших тем у контексті реформування банківського сектору, особливо після пандемії COVID-19 [23], яка ще більше підкреслила необхідність доступу до фінансових послуг для всіх верств населення. Згідно з резонансною доповіддю Світового банку, стратегічні національні плани щодо фінансової інклюзії включають інтеграцію цифрових фінансових технологій, розвиток мікрофінансування та створення сприятливих умов для малого і середнього бізнесу. А дослідження, проведені в рамках підготовки проекту української Національної стратегії фінансової інклюзії на 2020-2024 роки, вказували на необхідність впровадження цифрових рішень для забезпечення доступу до банківських послуг, особливо в сільській місцевості та серед незахищених верств населення. Цифрові рішення, такі як мобільний банкінг та електронні гаманці, суттєво збільшують охоплення фінансовими послугами. Крім того, дослідження Міжнародного валютного фонду [18] акцентують увагу на ролі регуляторних реформ у підвищенні фінансової інклюзії. Наприклад, зниження бар'єрів для входу нових фінансових гравців, таких як фінтех-компанії, може сприяти розширенню доступу до фінансових продуктів і послуг. Буквально щороку у різних звітах ОЕСД підкреслюється важливість співпраці між урядами та приватним сектором для створення інклюзивної фінансової екосистеми. Важливою частиною є розробка політик, які забезпечують рівний доступ до кредитів, заощаджень та страхових продуктів, особливо для жінок та молоді.

Також, дослідження показують, що фінансова грамотність населення є критичним компонентом успішної фінансової інклюзії. Програми з підвищення фінансової грамотності, особливо в школах та університетах, можуть значно покращити здатність громадян приймати обґрунтовані фінансові рішення [25]. У контексті України, одним із ключових кроків є розвиток цифрової

інфраструктури для банківського сектора, що дозволить знизити витрати на обслуговування клієнтів та розширити доступ до фінансових послуг навіть у віддалених регіонах. За даними Національного банку України, цифрові технології, такі як blockchain та великі дані, можуть допомогти у забезпеченні прозорості та зниженні ризиків у банківській сфері.

Напевно, зрозуміло, що великі світові організації задають певний академічний і аналітичний «тон» у вивченні цієї теми: фінансові сервіси глибоко і системно пронизують усю систему сучасного світопорядку і глобалістики. Але ця наукова «естафета» підхоплена і дуже активно розвивається у публікаціях індивідуальних вчених по всьому світу: як економістів, так і соціологів, правників, технічних спеціалістів. Зокрема, проблематика фінансової інклюзії наразі вже давно є досить обговорюваною серед вітчизняних [1; 2; 4; 9] та зарубіжних науковців [16; 17; 21; 20]. Здебільшого науковці розглядають забезпечення інклюзії як інструмент боротьби з бідністю та соціальною нерівністю або ж розглядають конкретні способи її забезпечення.

Що стосується конкретно інклюзивності банківських послуг, то дослідження фокусуються на аналізі статистичних даних щодо рівня доступності банківських послуг, розвитку інтернет-банкінгу та інших технологій, які можуть підвищити доступність послуг для населення. Проте, ці дослідження не носять системного характеру, є фрагментарними і розглядають лише окремі аспекти забезпечення доступності банківських послуг в обмеженому розрізі часу.

Метою статті є теоретичне обґрунтування зростаючої ролі фінансової інклюзії для потреб реформування банківського сектора і розробка відповідних рекомендацій для поліпшення регуляторної політики щодо реформування банківського сектора в Україні. Це зумовило постановку і вирішення 4-х дослідницьких задач:

- вивчення сутності та складових фінансової інклюзії;
- аналіз сучасного стану доступності банківських послуг в Україні;
- виявлення основних проблем та перешкод інклюзивності банківських послуг;
- розробка пропозицій щодо підвищення рівня інклюзивності банківських послуг.

Основні результати дослідження. У сучасній науковій думці сформувалася значна кількість підходів до визначення дефініції «фінансова інклюзія». Офіційні визначення фінансової інклюзії не поширені і не узгоджені між країнами. Велика кількість центральних банків різних країн, що представляють звіти, не використовуює офіційних визначень. І коли таке визначення все ж використовується, у більшості випадків воно стосується виключно доступу до фінансових послуг. Доступ переважно стосується здатності підприємств і домогосподарств користуватися фінансовими продуктами та послугами, враховуючи, зокрема, обмеження часу і відстані. Відповідні показники включають близькість точок доступу, різноманітність каналів доступу, а також соціо-економічні бар'єри, що обмежують використання [24, С. 24].

У більш широкому сенсі, це також стосується ефективного використання фінансових продуктів та послуг, наприклад, для пошуку відповіді на питання, чи фактично використовує населення депозитні рахунки, платіжні послуги, мікрокредитні схеми та страхові продукти. Вимірювання цього концепту здійснюється шляхом аналізу спостережуваного споживання фінансових продуктів, їхнього використання та поведінки клієнтів, що залежить від

фінансової грамотності (знань індивідів та малих та середніх підприємців про фінансові поняття, інфляцію, ризики інвестування, а також їхньої свідомості про наявність фінансових продуктів та послуг) [24, С. 24].

На думку Н. Захарченко, фінансова інклюзія – процес залучення та надання рівного доступу до фінансових продуктів і послуг основним суб'єктам фінансового ринку в результаті їх взаємодії. Тобто це така фінансова система, в якій люди живуть не поруч із нею, а в ній, що означає обізнаність, наявність певних знань та навичок, їх активне використання [4, с. 10]. О. Акімова вважає, що фінансова інклюзія – характеристика включення населення у офіційний фінансовий обіг, в тому числі в частині доступу до послуг офіційно зареєстрованих фінансових установ [1, с. 195]. Дефініція також розглядається науковцями як доступ споживачів до базових фінансових послуг, який ґрунтується на відсутності різного роду перешкод (цінових та нецінових) щодо їх отримання [4, с. 32].

Національний банк України під фінансовою інклюзією розуміє створення умов для залучення всіх верств населення й бізнесу до користування різноманітними фінансовими послугами, котрі доступні за інфраструктурою та ціною, офіційно врегульовані й відповідають потребам населення, з метою стимулювання економічного зростання країни та зменшення соціальної нерівності [14]. Близьким за змістом є ще одне визначення НБУ, фінансова інклюзія – процес упровадження відкритого, вчасного та повноцінного доступу до широкого спектра фінансових продуктів і послуг, поширення їхнього використання у суспільстві за допомогою наявних та інноваційних підходів [11].

Звичайно, ці трактування не є вичерпними, але вони дозволяють окреслити основні риси поняття фінансова інклюзія:

- доступність до фінансових продуктів і послуг для усіх верств населення;
- фокус на вразливі групи населення, оскільки фінансова інклюзія є вагомим інструментом боротьби з бідністю;
- ефективність використання фінансових продуктів і послуг – підкреслюється важливість не лише доступу населення до тих чи інших послуг, а й його навички у цій сфері;
- вплив на соціальний та економічний розвиток – розглядається як інструмент для стимулювання економічного зростання, зменшення соціальної нерівності та забезпечення стійкого розвитку суспільства в цілому.

Банківські послуги, у контексті проблематики даного дослідження, відіграють важливу роль у забезпеченні доступу до фінансових ресурсів та функцій для всіх верств населення. Основними показниками, за якими можна здійснити оцінку доступності банківських послуг є:

1) Показник кількості фізичних точок доступу, таких як банківські відділення, банкомати та термінали, може свідчити про наявність банківської інфраструктури у різних регіонах.

2) Наявність онлайн-банкінгу та мобільних додатків дозволяє клієнтам здійснювати банківські операції зручно та безпечно, незалежно від їх місця проживання.

3) Рівень фінансової грамотності населення може впливати на їхню здатність розуміти та використовувати банківські послуги.

Довоєнний стан фінансової інклюзії в Україні відображено у звіті Агентства США з міжнародного розвитку USAID, в рамках реалізації проекту «Трансформація фінансового сектору» за 2021 рік (таблиця 1) [13].

Таблиця 1. Показники фінансової інклюзії в Україні у довоєнний період
 Table 1. Financial inclusion indicators in Ukraine in the pre-war period

Показник	Значення у 2018 році	Значення у 2021 році
Індекс фінансової грамотності (бали/%):	11,6/55	12,3/58
фінансові знання (бали)	4	4,3
фінансова поведінка (бали)	5,2	5,5
ставлення до фінансових питань (бали)	2,4	2,5
Рівень фінансової інклюзії:		
знання щонайменше 5 фінансових продуктів (%)	74	49
придбання продукту упродовж останнього року (%)	60	57
звернення до родини/друзів з проханням позичити гроші або взяти їх на зберігання (%)	21	21

*Джерело: [13].

Зважаючи показники з таблиці 1, рівень фінансової інклюзії у довоєнний період в Україні хоч і не досяг максимального значення, проте постійно зростав і загалом тенденції у цьому аспекті були позитивними. Навіть, що стосується такого елементу доступності банківських послуг як цифровий банкінг, то він також досить розвинений в Україні – більшість банків мають свої мобільні додатки і надають через них чимало банківських послуг. Питання були лише у вмінні користуватися такими додатками людьми похилого віку, а також у доступі до мережі інтернет у деяких місцевостях (проте цей фактор в умовах активної цифровізації має не такий значний негативний вплив).

Рівень фінансової інклюзії в Україні у 2020-2022 роках демонстрував позитивну динаміку, але залишався нижчим за показники розвинених країн. За даними Національного банку України, станом на кінець 2021 року 72% дорослого населення мали принаймні один банківський рахунок, що на 7% більше порівняно з 2019 роком. Використання безготівкових розрахунків зросло з 50,3% у 2020 році до 55,8% у 2021 році. Кількість активних платіжних карток збільшилася на 6% у 2021 році, досягнувши 39,6 млн штук. Однак і пандемія COVID-19 (2020-2021 рр.) виявила суттєві регіональні відмінності у доступі до фінансових послуг: у сільській місцевості лише 59% населення мали банківський рахунок порівняно з 85% у містах.

Повномасштабна війна справила негативний вплив на рівень фінансової інклюзії в Україні [19], зокрема, в контексті доступності банківських послуг: через реалізацію кредитного ризику банківський сектор став збитковим вперше за останні роки. Так, за даними НБУ станом на грудень 2022 року збитки, завдані банківській системі склали 44 млн гривень, зокрема: 26 млн – пошкоджене/зруйноване майно банків, 18 млн готівкових коштів у відділеннях [5]. З початком повномасштабного російського вторгнення банки вимушено скоротили діяльність відділень, де існувала загроза безпеці персоналу: з початку березня в зоні ведення бойових дій та поблизу неї працювали лише 21 % відділень системно важливих банків, загалом в Україні – 60 %, а завдяки деокупації північних областей у червні – 85 % відділень. Після деокупації окремих територій на Сході та Півдні банки почали відновлювати свою роботу там: частка працюючих відділень в Миколаївській та Харківській областях зросла з 65% в серпні до 80% в листопаді [6, с. 26].

Однак мусимо визнати, що з початком повномасштабної війни в лютому 2022 року фінансова система України продемонструвала значну стійкість, але виникли нові виклики для фінансової інклюзії. За даними НБУ, у 2022 році кількість працюючих банківських відділень скоротилася на 35%, що особливо вплинуло на доступність послуг у регіонах, близьких до зони бойових дій. Водночас, війна прискорила цифровізацію фінансових послуг: кількість користувачів мобільного банкінгу зросла на 25 % у 2022 році порівняно з довоєнним періодом, а обсяг онлайн-транзакцій збільшився на 38 %. Незважаючи на ці позитивні зрушення, проблеми фінансової грамотності та доступу до цифрової інфраструктури залишаються актуальними, особливо для внутрішньо переміщених осіб та жителів тимчасово окупованих територій. Також відзначимо розрив у доступі до фінансових послуг залишається значним, особливо серед внутрішньо переміщених осіб та жителів окупованих територій. НБУ звітує про те, що 30 % населення все ще не має доступу до базових фінансових послуг, що створює значні виклики для подолання фінансової нерівності.

Таким чином, основними проблемами доступності банківських послуг в умовах війни стали фізичний доступ до відділень та банкоматів у зв'язку з веденням бойових дій та окупацією; технічні обмеження – наприклад доступ до інтернет-банкінгу у зв'язку з відсутністю зв'язку та/або енергопостачання, ризики пов'язані з безпекою даних; зниження платоспроможності населення, що призводить до проблем використання цілого ряду банківських послуг ефективно, а також до неможливості виконання зобов'язань та інші.

За даними Національного банку України, рівень проникнення банківських послуг досяг 78 % серед дорослого населення у 2024 році, що на 6% вище порівняно з 2022 роком. Цифровізація фінансового сектору прискорилася, з 85 % користувачів банківських послуг, які регулярно використовують мобільний банкінг, порівняно з 70 % у 2022 році. Важливим фактором стало впровадження цифрової гривні (e-гривні) у пілотному режимі у 2023 році, що сприяло подальшій інтеграції фінансових технологій.

Щодо стану справ у поточному 2024 році, то у 2024 році поживавлення приватних та споживчих інвестицій стало помітним трендом. Зокрема, інвестиційна активність у секторі нерухомості зросла на 15 %, що сприяло відновленню економіки після руйнувань, завданих війною. Збільшення обсягів інвестицій у нерухомість відбулося завдяки державним програмам підтримки, спрощенню процедур отримання кредитів та зниженню відсоткових ставок. У сфері споживчого кредитування спостерігається помірне зростання: обсяг виданих споживчих кредитів збільшився на 15 % у 2024 році порівняно з 2023 роком, досягнувши 250 млрд грн. Водночас, значно зросла популярність мікrokредитування та P2P-платформ, які забезпечують доступ до фінансування для малого бізнесу та індивідуальних підприємців.

Щодо інвестиційної активності, у 2024 році спостерігається поживавлення приватних інвестицій, особливо у секторі нерухомості. Обсяг інвестицій в житлову нерухомість зріс на 20 % порівняно з 2023 роком, досягнувши 80 млрд грн. Цьому сприяло впровадження нових фінансових інструментів, зокрема, токенизованих активів на ринку нерухомості, що дозволило залучити ширше коло інвесторів. Впровадження нових цифрових рішень, таких як блокчейн для захисту прав власності та прозорості угод, а також штучного інтелекту для оцінки ризиків і надання фінансових консультацій, сприяє по-

дальшому зростанню фінансової інклюзії. Ці технології дозволяють забезпечити більшу прозорість та безпеку фінансових операцій, що є критично важливим у поточних умовах.

Очевидним є той факт, що фінансовий сектор є одним із основних напрямків спрямування зусиль у контексті повоєнної відбудови. Погоджуємося з [3, с. 193–194] щодо основних цілей післявоєнних реформ фінансового сектору:

- забезпечення стрімкого відновлення банківського сектору – проведення рекапіталізації банків і вирішення проблеми непрацюючих кредитів;
- зростання ринкового фінансування – відновлення комерційного та ринкового розподілу ресурсів, зокрема приватизації державних банків і створення нових інструментів для мобілізації місцевих заощаджень;
- розвиток місцевої бази інвесторів та культури акціонерів – створення основ розвитку ефективних і ліквідних ринків капіталу, залучення державних та приватних інвестицій;
- збільшення частки сталого фінансування – використання можливості збільшення частки сталих проєктів, що підтримуються фінансовим сектором;
- сприяння фінансовій інклюзії – створення умов для поглиблення фінансового сектору [3, с. 193–194].

На додаток, фінансова інклюзія – один зі стратегічних напрямків розвитку фінансового сектору до 2025 року, який передбачає підвищення доступності та рівня користування фінансовими послугами, посилення захисту прав споживачів фінансових послуг, підвищення рівня фінансової грамотності населення [12].

Для підвищення доступності та рівня користування банківськими послугами вважаємо за доцільне більшою мірою скористатися цифровими технологіями, оскільки питання забезпечення фізичної доступності до банківських відділень буде лишатися відкритим і не найбільш пріоритетним ще певний період. Відповідно, доцільним вдається розширити спектр послуг, які можна отримати онлайн, удосконалити мобільні додатки тощо. Але, за умов нормалізації безпекової складової, доцільно також повертати банкомати та термінали. Використання новітніх технологій у сфері фінансів, таких як блокчейн [8], штучний інтелект, може сприяти розвитку нових форматів банківських послуг. Навіщо? Ці ж технології мають забезпечувати захист даних користувачів банківських послуг [8].

Крім того, для посилення захисту прав споживачів фінансових послуг необхідно розробити та запровадити широкий спектр заходів, спрямованих на забезпечення відкритості, прозорості, відповідальності та підвищення фінансової грамотності, зокрема:

- прозорість в контексті доступу до інформації – забезпечення споживачам легкого доступу до чіткої та зрозумілої інформації про різні види банківських послуг, їхню вартість, умови та ризики;
- захист персональних даних, тобто гарантування високого рівня захисту особистої інформації споживачів, включаючи відповідні технічні та організаційні заходи для запобігання її незаконній обробці;
- мінімізація прихованих витрат – заборона практики прихованих комісій, зборів та інших витрат, які можуть бути невиразними для споживачів;
- ефективний розгляд скарг – забезпечення швидкого та ефективного механізму розгляду скарг споживачів на неправомірні дії банків та інших фінансових установ;

– альтернативні рішення розгляду спорів – забезпечити доступ до альтернативних механізмів вирішення спорів, таких як посередництво чи арбітраж, які можуть бути менш формальними та дорогою шляхів звернення до суду;

– адміністративні важелі – застосування відповідних санкцій до банків та фінансових установ, які порушують права споживачів, з метою покарання та запобігання подібним порушенням у майбутньому;

– залучення споживачів до консультацій та розробки політик, пов'язаних з банківськими послугами, для забезпечення їхнього відгуку та інтересів.

Підвищення рівня фінансової грамотності населення також потребує й організації освітньої роботи. Зокрема, банківський сектор може заручитися підтримкою неурядового сектору, який вже багато років проводить тематичні навчальні заходи серед населення, як для молоді, так і для людей похилого віку. Останні є пріоритетною цільовою аудиторією, адже у зв'язку з певними труднощами при користуванні інтернет-банкінгом, широкий спектр часто використовуваних послуг залишається майже недоступним для цієї категорії громадян. Що стосується обізнаності молоді, то варто повною мірою використовувати наявні й досить розвинені цифрові інструменти для онлайн-навчання.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок. Ґрунтуючись на вище проведених теоретичних дослідженнях, можна зробити такі узагальнені висновки.

1) Інклюзивність банківських послуг стає ще одним сучасним пріоритетом у триваючих спробах оновити банківську систему в Україні у бік більшої клієнтоорієнтованості. Інклюзивність передбачає створення таких умов, за яких банківські послуги будуть доступними для усіх верств населення та представників бізнесу, що дозволить мобілізувати їхні ресурси та забезпечити інвестування в розвиток економіки. В умовах правового режиму воєнного стану доступність банківських послуг значно знизилася, порівняно з довоєнним періодом, що зумовлено переважно такими питаннями – знищення майна банків, обмеження фізичного доступу до відділень і банкоматів, відсутність технічної можливості скористатися інтернет-банкінгом тощо. Крім того, дотепер відкритими залишаються питання рівня фінансової грамотності населення.

2) Сьогодні в Україні у частині збільшення фінансової інклюзії гостро стоїть проблема асиметрії інформації та низької фінансової грамотності в Україні. Дослідження показують, що рівень фінансової обізнаності населення залишається недостатнім, що створює значний бар'єр для ефективного використання банківських послуг. Це призводить до неоптимальних фінансових рішень, підвищених ризиків для банків та обмеженого доступу до фінансових послуг для значної частини населення. Вирішення цієї проблеми вимагає комплексного підходу, включаючи розробку національної стратегії фінансової грамотності, інтеграцію відповідних курсів у систему освіти та створення доступних освітніх ресурсів для різних верств населення.

3) Нерівномірний доступ до цифрових технологій, особливо в сільській місцевості, значно обмежує можливості використання сучасних банківських послуг. Це створює суттєві перешкоди для досягнення повноцінної фінансової інклюзії та рівномірного економічного розвитку регіонів. Подолання цього розриву потребує цілеспрямованих зусиль з розвитку цифрової інфраструкту-

ри, стимулювання інновацій у сфері мобільного банкінгу та фінтех-рішень, а також створення сприятливого регуляторного середовища для впровадження нових технологій.

4) Існуюча нормативно-правова база в Україні не повністю відповідає вимогам сучасного цифрового фінансового ландшафту, що обмежує інновації та розвиток нових фінансових інструментів. Це знижує конкурентоспроможність українського фінансового сектору на глобальному ринку та стримує потенціал для інклюзивного фінансового розвитку. Вирішення цієї проблеми вимагає розробки нового законодавства щодо забезпечених токенизованих активів (tokenized assets), створення регуляторних «пісочниць» для тестування інноваційних фінансових продуктів та розвитку механізмів інтеграції нових фінансових інструментів у традиційну банківську систему.

5) Запровадження цифрової фінансової освіти та розширення доступу до фінансових послуг у віддалених районах є ключовими кроками для збільшення фінансової інклюзії в Україні. Ці заходи сприятимуть не лише підвищенню рівня фінансової грамотності та доступу до фінансових послуг, але й створять міцну основу для стійкого економічного розвитку країни в майбутньому. Обидві пропозиції спрямовані на використання технологічних інновацій для подолання існуючих бар'єрів фінансової інклюзії, враховуючи специфічні умови України. Їх реалізація вимагатиме тісної співпраці між урядом, Національним банком України, фінансовим сектором та технологічними компаніями, але потенційні вигоди для економіки та суспільства є значними.

Перспективи подальших досліджень. Усунення усіх наявних проблем та перешкод потребує комплексного підходу та вжиття системи заходів для підвищення фінансової грамотності, забезпечення доступності та захисту прав споживачів банківських послуг. Саме ці питання і стануть напрямом подальших наукових розвідок у цій галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова О. В. Фінансова інклюзія та інші передумови розвитку фінансового моніторингу в Україні. *Молодий вчений: науковий журнал*. 2015. № 12 (27). С. 198–204.
2. Бобух І. Н., Щегель С. М. Стратегічні орієнтири економічного зростання в Україні. Інклюзивність як ключовий пріоритет. *Вісник НАН України*. 2018. № 7. С. 55–70.
3. Відбудова України: принципи та політика / за заг. ред.: Ю. Городніченко, І. Сологуб, Б. Ведер ді Мауро. 2022. 508 с. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf
4. Захарченко Н. В. Фінансова інклюзія для підвищення добробуту населення та економічного зростання держави. *Фінанси України*. 2020. № 6. С. 105–116.
5. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення. Київ, 2022. 50 с. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf
6. Звіт про фінансову стабільність грудень 2022 року. Київ, 2022. 47 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H2.pdf?v=4=4 (дата звернення: 24.03.2024).
7. Коваленко М. М., Дунаєв І. В. Складові публічної політики в умовах реалізації мобілізаційної моделі розвитку економіки. *Теорія та практика державного управління*. 2023. Вип. 1 (76). С. 7–25. DOI 10.26565/1727-6667-2023-1-01. URL: <https://periodicals.karazin.ua/tpdu/article/view/22287/20607>
8. Кудь А. А. Глобальна проблема наростання економічної нерівності та токенизація активів як перспектива її вирішення. *Економічний аналіз*. 2023. Том 33. №2. С. 7–24. DOI: 10.35774/econa2023.02.007 URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/5654>
9. Науменкова С. В. Фінансова інклюзивність та проблеми забезпечення доступу населення до базових фінансових послуг в Україні. *Вісник Національного банку України*. 2014. № 11. С. 31–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2014_11_15 (дата звернення: 25.04.2024).

10. Орел Ю. Л., Кулініч О. В. Вплив дерегуляції бізнесу на повоєнне відновлення економіки України: публічно-управлінський аспект. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023. № 32. Т. 34 (73), № 6. С. 32–39. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.6/06>
11. Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу : Постанова Нац. банку України від 19.05.2020 р. № 65 : станом на 17 черв. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text>
12. Стратегія фінансового сектору України до 2025 року. Міністерство фінансів України. Київ. URL: <http://surl.li/gprgrx>
13. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021. НБУ. Київ : НБУ, 2021. 83 с. URL: <http://surl.li/ftyusy>
14. Фінансова інклюзія задля економічного зростання: підсумки міжнародного «Форуму з фінансової інклюзії. Нікого за бортом». Національний банк України. URL: <http://surl.li/jfysry>
15. Anyangwe T., Vanroose A., Fanta A. Determinants of financial inclusion: does culture matter? *Cogent Economics & Finance*. 2022. №10 (1). DOI: 10.1080/23322039.2022.2073656
16. Banerjee A. V., Duflo E. The economic lives of the poor. *Journal of economic perspective*. 2007. No. 21 (1). P. 141–167. URL: <https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.21.1.141>
17. Camara N., Pena X., Tuesta D. Factors that Matter for Financial Inclusion: Evidence from Peru. Working Papers 1409, BBVA Bank, *Economic Research Department*. 2014. 23 с.
18. Dabla-Norris E., Ji Y., Townsend R. Identifying constraints to financial inclusion and their impact on GDP and inequality: a structural framework for policy. Working Papers. WP/15/22. New York : International Monetary Fund. 2015. 49 с.
19. Dunayev I., Kuchma M., Byelova L., Jatkiewicz P., Bilichenko O., Poberezhets H. Wartime destruction: regional assessment of damage to Ukraine's infrastructure. *International Journal of Environmental Studies*. 2024. DOI: 10.1080/00207233.2024.2314862
20. Hogan J. L. Why does community ownership foster greater acceptance of renewable projects? *Investigating energy justice explanations. Local Environment*. 2024. № 1–23. DOI: 10.1080/13549839.2024.2360716
21. Kling G., Pesqué-Cela V., Tian L., Luo, D. A theory of financial inclusion and income inequality. *The European Journal of Finance*. 2020. № 28 (1). С. 137–157. DOI: 10.1080/1351847X.2020.1792960
22. Koudalo Y., Toure, M. Does financial inclusion promote financial stability? *Evidence from Africa. Cogent Economics & Finance*. 2023. № 11 (2). DOI: 10.1080/23322039.2023.2225327
23. Ozili P. K. Financial inclusion research around the world: A review. *Forum for Social Economics*. 2020. №50 (4). С. 457–479. DOI: 10.1080/07360932.2020.1715238
24. Tissot B., Gadanez B. Measures of financial inclusion - a central bank perspective the role of data in supporting financial inclusion policy. 47th ed. Marrakech, Morocco, 2018. С. 24.
25. Worldbank. How Countries Can Expand Access to Digital Financial Services. Washington : Worldbank, 2020. 54 с. URL: <http://surl.li/flxssq>

Стаття надійшла до редакції 30.02.2024 р.

Стаття рекомендована до друку 02.04.2024 р.

Iermak V. O.,

*PhD-student of the Department of personnel management and entrepreneurship,
Education and Research Institute of Public Administration, V. N. Karazin Kharkiv National University,
4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine*

e-mail: ermakv777@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0000-6715-3982>

THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS OF ENSURING FINANCIAL INCLUSION AS AN INTEGRAL COMPONENT OF BANKING SECTOR REFORMATION

Abstract. This paper addresses the issue of ensuring financial inclusion as a component of banking sector reform. The aim of the study is to provide a theoretical justification for the growing role of financial inclusion in the context of banking sector reform and to develop relevant recommendations

for improving regulatory policy regarding banking sector reform in Ukraine. This necessitated the formulation and resolution of four research objectives: examining the essence and components of financial inclusion; analyzing the current state of banking services accessibility in Ukraine; identifying the main problems and obstacles to the inclusivity of banking services; developing proposals to increase the level of banking services inclusivity.

The paper systematizes scientific approaches to the definition of «financial inclusion» and proposes its own interpretation in the context of the banking sector. Statistical data on the level of banking services accessibility in Ukraine during the pre-war period and under the legal regime of martial law are examined. The main problems and obstacles to the inclusivity of banking services are identified, and tools and strategies for developing financial inclusion in the course of banking sector reform are proposed. The conclusion is drawn that financial inclusion in Ukraine demonstrates positive dynamics, but requires further efforts to fully bridge the gap in access to financial services and ensure equal conditions for all segments of the population.

The article makes a key conclusion that the introduction of digital financial education and expanding access to financial services in remote areas are crucial steps to increase financial inclusion in Ukraine. These measures will not only enhance financial literacy and access to financial services but also create a solid foundation for the country's sustainable economic development in the future. Both proposals are aimed at utilizing technological innovations to overcome existing barriers to financial inclusion, taking into account Ukraine's specific conditions. Their implementation will require close cooperation between the government, the National Bank of Ukraine, the financial sector, and technology companies, but the potential benefits for the economy and society are significant.

Keywords: *financial inclusion, public administration, banking system, financial literacy, banking services, internet banking, accessibility of banking services.*

REFERENCES

1. Akimova, O.V. (2015). Financial inclusion and other prerequisites for the development of financial monitoring in Ukraine. *Young Scientist: Scientific Journal*, 12(27), 198–204. [in Ukrainian].
2. Bobukh, I.N., & Shchehel, S.M. (2018). Strategic guidelines for economic growth in Ukraine. Inclusiveness as a key priority. *Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 7, 55–70. [in Ukrainian].
3. Rebuilding Ukraine: Principles and Policies (Y. Gorodnichenko, I. Sologub, B. Weder di Mauro, Eds.). (2022). URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf [in Ukrainian].
4. Zakharchenko, N.V. (2020). Financial inclusion to improve the welfare of the population and economic growth of the state. *Finance of Ukraine*, 6, 105–116. [in Ukrainian].
5. Report on the direct damage to infrastructure from destruction due to Russia's military aggression against Ukraine a year after the full-scale invasion. (2022). URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf [in Ukrainian].
6. Report on financial stability December 2022. (2022). URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H2.pdf?v=4=4 [in Ukrainian].
7. Kovalenko, M.M., & Dunayev, I.V. (2023). Components of public policy in the conditions of implementing the mobilization model of economic development. *Theory and Practice of Public Administration*, 1(76), 7–25. <https://doi.org/10.26565/1727-6667-2023-1-01> [in Ukrainian].
8. Kud, A.A. (2023). The global problem of increasing economic inequality and the tokenization of assets as a prospect for its resolution. *Economic Analysis*, 33(2), 7–24. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2023.02.007> [in Ukrainian].
9. Naumenkova, S.V. (2014). Financial inclusion and problems of ensuring access to basic financial services in Ukraine. *Bulletin of the National Bank of Ukraine*, (11), 31–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2014_11_15 [in Ukrainian].
10. Orel, Y.L., & Kulynych, O.V. (2023). The impact of business deregulation on the post-war recovery of Ukraine's economy: public administration aspect. *Scientific Notes of Vernadsky Taurida National University. Series: Public Administration and Administration*, 34(73)(6), 32–39. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.6/06> [in Ukrainian].
11. National Bank of Ukraine. (2020). On the approval of the regulation on the implementation of financial monitoring by banks: Resolution of the National Bank of Ukraine No. 65 dated 19.05.2020 (as of 17 June 2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text> [in Ukrainian].
12. Ministry of Finance of Ukraine. (2020). Financial Sector Strategy of Ukraine until 2025. URL: <http://surl.li/gprgpx> [in Ukrainian].

13. National Bank of Ukraine. (2021). Financial literacy, financial inclusion and financial well-being in Ukraine in 2021. URL: <http://surl.li/ftycuy> [in Ukrainian].
14. National Bank of Ukraine. (n.d.). Financial inclusion for economic growth: results of the international 'Financial Inclusion Forum. Nobody Overboard'. URL: <http://surl.li/jfysry> [in Ukrainian].
15. Anyangwe, T., Vanroose, A., & Fanta, A. (2022). Determinants of financial inclusion: Does culture matter? *Cogent Economics & Finance*, 10(1). DOI: <https://doi.org/10.1080/23322039.2022.2073656>
16. Banerjee, A.V., & Duflo, E. (2007). The economic lives of the poor. *Journal of Economic Perspective*, 21(1), 141–167. DOI: <https://doi.org/10.1257/jep.21.1.141>
17. Camara, N., Pena, X., & Tuesta, D. (2014). Factors that matter for financial inclusion: Evidence from Peru. Working Papers 1409, BBVA Bank, *Economic Research Department*.
18. Dabla-Norris, E., Ji, Y., & Townsend, R. (2015). Identifying constraints to financial inclusion and their impact on GDP and inequality: a structural framework for policy. Working Papers. WP/15/22. New York: International Monetary Fund.
19. Dunayev, I., Kuchma, M., Byelova, L., Jatkiewicz, P., Bilichenko, O., & Poberezhets, H. (2024). Wartime destruction: regional assessment of damage to Ukraine's infrastructure. *International Journal of Environmental Studies*. DOI: <https://doi.org/10.1080/00207233.2024.2314862>
20. Hogan, J.L. (2024). Why does community ownership foster greater acceptance of renewable projects? Investigating energy justice explanations. *Local Environment*, 1–23. DOI : <https://doi.org/10.1080/13549839.2024.2360716>
21. Kling, G., Pesqué-Cela, V., Tian, L., & Luo, D. (2020). A theory of financial inclusion and income inequality. *The European Journal of Finance*, 28(1), 137–157. DOI: <https://doi.org/10.1080/1351847X.2020.1792960>
22. Koudalo, Y., & Toure, M. (2023). Does financial inclusion promote financial stability? *Evidence from Africa*. *Cogent Economics & Finance*, 11(2). DOI: <https://doi.org/10.1080/23322039.2023.2225327>
23. Ozili, P.K. (2020). Financial inclusion research around the world: A review. *Forum for Social Economics*, 50(4), 457–479. DOI: <https://doi.org/10.1080/07360932.2020.1715238>
24. Tissot, B., & Gadanecz, B. (2018). Measures of financial inclusion - a central bank perspective. The role of data in supporting financial inclusion policy. 47th ed. Marrakech, Morocco, 24.
25. World Bank. (2020). How Countries Can Expand Access to Digital Financial Services. Washington: World Bank. URL: <http://surl.li/flxssq>

The article was received by the editors 30.02.2024.

The article is recommended for printing 02.04.2024.